

Nr 10.

Utlåtande i anledning av väckt motion om utvidgning av kretsen av de tysklandssvenskar, som skola vara behöriga till hjälp från de år 1950 anvisade krigsförsäkringsmedlen.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 456, av herr *Håstad*. I motionen hemställes, »att riksdagen måtte besluta, att kretsen av tysklandssvenskar, som i samband med tvångsclearingen med Tyskland skola vara behöriga till hjälp från de sex miljoner krigsförsäkringsmedel, som svenska staten 1950 anvisade för bispringande av tysklandssvenskar, skall vidgas på så sätt att hjälpen må i särskilda fall tillkomma även de tysklandssvenskar, som under kriget bodde i de av Tyska riket efter den 1 januari 1938 erövrade områdena».

Beträffande de skäl, som legat till grund för motionärens hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Översikt

över de åtgärder, som lett fram till beviljandet av ifrågavarande anslag.

Under och efter det senaste världskriget återvände i stor utsträckning i utlandet bosatta svenskar till hemlandet, vilka till följd av kriget råkat i nödställd belägenhet. Hjälpverksamhet bland dessa bedrevs till en början huvudsakligast genom den år 1938 bildade Utlandssvenskarnas förening. Denna förening utförde sålunda redan i samband med krigsutbrottet 1939 en omfattande, av statsmedel och insamlade medel bekostad hjälpverksamhet bland hemvändande utlandssvenskar. Hjälpverksamheten fortgick i begränsad omfattning under de följande åren och tog ånyo större proportioner, när antalet hemvändande utlandssvenskar under de senare krigsåren ökades. Med anledning av en av föreningen gjord framställning år 1945 om effektivare men samtidigt mera kostnadskrävande åtgärder för omhändertagande av utlandssvenskar fastställde 1945 års riksdag grunderna för den av föreningen med statsmedel bedrivna hjälpverksamheten. Föreningen bistod utlandssvenskarna genom dels omhändertagande vid ankomsten och den närmaste tiden därefter, dels lån till komplettering av klädesutrustning, inköp av möbler, arbetsredskap o. d., dels rörelselån, dels ock hjälpsändningar av livsmedel, medicin m. m. till svenskar i utlandet. År 1950 överfördes emellertid dessa hjälpåtgärder till statlig myndighet och lades då å arbetsförmedlingsorganen, vilka alltjämt äro utövare därav.

Redan tidigt framställdes emellertid önskemål om att utlandssvenskarna borde erhålla — förutom sådan hjälp för vilken ovan redogjorts — även ersättning för genom kriget vållade egendomsskador och egendomsförluster. Vid 1944 års riksdag väcktes sålunda två likalydande motioner (I: 181 och II: 293), i vilka hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning angående i vad mån och efter vilka principer svenska staten skulle kunna lämna i utlandet bosatta svenska medborgare ersättning för förluster genom bomb- eller annan direkt krigsskada, som där vållats dem. Statsutskottet (utl. nr 180) förklarade i anledning av motionerna, att utskottet delade motionärernas uppfattning, att en understödsverksamhet utöver den dittills med statsmedel bedrivna i många fall kunde visa sig påkallad. Utskottet ansåg emellertid, att särskild skrivelse från riksdagen i ämnet icke vore erforderlig, enär utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t ändock ägnade frågan erforderlig uppmärksamhet. Motionerna för- anledde ej heller någon riksdagens åtgärd.

Liknande yrkanden gjordes även i nyssberörda framställning av år 1945 från Utlandssvenskarnas förening i form av begäran om engångsunderstöd till dem, som lidit förlust på grund av krigsskada, hastig evakuering eller annan därmed jämförlig anledning. I den av framställningen föranledda propositionen (nr 306/1945) uttalade emellertid departementschefen i nu förevarande hänseende, att i princip ersättning för de förluster utlandssvenskarna vållats av krigsförhållandena ej borde utgå och att engångsunderstöden borde ersättas med lån på fördelaktiga villkor med möjlighet för Kungl. Maj:t att i särskilda fall eftergiva statens rätt med avseende på sådant lån.

Yrkanden på ersättning för krigsförluster framställdes för tysklandssvenskarnas del åter i skrivelse från Utlandssvenskarnas förening till Konungen av den 15 april 1946. Däri anfördes i huvudsak följande.

Ingen så stor grupp utlandssvenskar torde någonsin ha drabbats av en lika omfattande och till sina verkningar ödesdiger olycka som de tusentals svenska medborgare, vilka i samband med kapitulationen i Tyskland under våren 1945 förlorade sin existens därstädes och i stora skaror utblottade återvändande till Sverige. I Tyskland hade de i stor utsträckning skapat sig en god ställning och många hade genom sparande skapat avsevärda tillgångar. Dessa värden hade delvis förstörts genom krigshandlingar eller i övrigt tagits i beslag av ockupationsmakterna, varigenom flertalet tysklandssvenskar oförvållat gått miste om frukterna av ett ofta livslångt arbete. Föreningen hade genom en enkät sökt bilda sig en uppfattning om omfånget av de värden som gått till spillo. Denna enkät, som omfattade 491 återkomna tysklandssvenskar, visade, att värdet av på grund av krigshändelser anställda skador å fast och lös egendom utgjorde 12 382 200 riksmark och värdet av kvarlämnade tillgångar 30 711 000 riksmark eller tillhopa 43 093 200 riksmark. Det kunde ifrågasättas, huruvida icke svenska staten borde gentemot de i Tyskland nu maktägande hävda tysklandssvenskarnas anspråk på skälig gottgörelse för den sålunda förlorade egendomen. Än vidare frågade sig tysklandssvenskarna — under erkännande av den humanitära verksamhet, som föreningen med stöd av statsbidrag bedrivit — huruvida icke deras svenska medborgarskap borde skänka dem möjlighe-

ter att få någon ersättning för oförskyllt lidna förluster. Det borde därvid beaktas, att svenska staten och därmed de svenska skattebetalarna offrat hundratals miljoner kronor på humanitär hjälpverksamhet bland våra grannfolk, av vilka summor väsentliga delar efterskänkts, ehuru väl tysklandssvenskarna insåge skillnaden mellan humanitär verksamhet, avsedd att tillförsäkra grannfolken nödortft till livets uppehållande, och den högre grad av bistånd, som ersättning för lidna förluster utgjorde. En sådan ersättning till enskilda tysklandssvenskar, vilka nu tvingades att grunda en ny existens, vore desto mer gagnelig ju förr den kunde utbetalas. Svenska staten kunde hålla sig skadeslös ur tyska tillgodohavanden i landet. Föreningen hemställde, att de enskilda tysklandssvenskarnas ekonomiska intressen i största möjliga utsträckning måtte genom statens försorg tillvartagas, då frågan om de tyska fordringarna i Sverige reglerades, samt att, intill dess så skedde, åtgärder genom statens försorg måtte vidtagas för att åt tysklandssvenskar bereda skälig ersättning för de av dem lidna förlusterna.

I skrivelsen anvisades således den möjligheten, att svenska staten kunde hålla sig skadeslös ur tyska tillgodohavanden i Sverige. Rörande likvidation av dessa tillgångar träffades emellertid uppgörelse genom en i Washington den 18 juli 1946 verkställd och den 17 december samma år av riksdagen godkänd skriftväxling mellan representanter för svenska regeringen, å ena sidan, samt Storbritanniens och Norra Irlands samt Frankrikes och Förenta staternas regeringar, å andra sidan. Enligt denna uppgörelse skulle behållningen av likvidationen av de tyska tillgångarna disponeras dels för betalning av svenska fordringar gentemot Tyskland dels ock — med ett i uppgörelsen fixerat belopp av 150 miljoner kronor — för finansiering av inköp av för det tyska folkhushållet viktiga varor.

I ett uttalande i propositionen till riksdagen (nr 367/1946) rörande den ovannämnda skriftväxlingens godkännande underströk föredragande departementschefen, att den clearing av svenska fordringsanspråk mot tyska tillgångar i Sverige, som förutsattes enligt uppgörelsen, borde äga rum med stöd av gällande clearinglagstiftning. Då inom ramen för denna lagstiftning endast rättsligt grundade fordringar å tyska gäldenärer kunde tillgodoses, innebar departementschefsuttalet, att den ojämförligt största delen av tysklandssvenskarnas ersättningskrav ej skulle kunna vinna beaktande. Departementschefen uttalade emellertid vidare i propositionen, att det kunde ifrågasättas, huruvida begränsad del av de inflytande medlen borde användas till en fond för tillgodoseende av de särskilda anspråk på ersättning utanför den normala clearingens ram, som kunde befinnas skäliga.

Under återopande av detta departementschefsuttalet gjordes från Utlandssvenskarnas förening förnyade framställningar om ersättning åt tysklandssvenskarna för krigsförluster dels i januari 1947 dels den 28 maj samma år. I dessa framställningar lade föreningen huvudvikten vid ett förslag, innebärande att staten skulle övertaga de återkomna tysklandssvenskarnas i Tyskland kvarlämnade egendom och i samband därmed till tysklandssvenskarna utbetala antingen full ersättning (omkring 120 miljoner kronor) eller en på visst sätt reducerad gottgörelse (omkring 50 miljoner kronor).

Då vederbörande tysklandssvenskar i samband med ersättningens mottagande skulle avstå sin rätt till egendomen i Tyskland och det måste antagas, att staten så småningom kunde bereda sig gottgörelse ur denna egendom, skulle staten enligt föreningens förmenande efter någon tid återfå åtminstone större delen av de utbetalda ersättningsbeloppen. Gottgörelse till tysklandssvenskarna i fråga skulle följaktligen i verkligheten ha karaktär av förskottslikvid för egendom.

I de senare framställningarna från Utlandssvenskarnas förening åberopades en utredning angående omfattningen av de förluster, som lidits av tysklandssvenskarna.

Av det deklarationsmaterial, som legat till grund för dessa beräkningar, kan sägas framgå följande: Svenskarna i Tyskland synas ha levat under de mest skiftande ekonomiska betingelser. Många hade lyckats skaffa sig avsevärda förmögenheter, medan andra icke ägt mer än det nödvändigaste. I fråga om värdet av förlorad lös egendom (egentligt lösöre, kontanter, banktillgodohavanden, obligationer, aktier m. m.) må nämnas, att beträffande över 500 av de 800 personer, som materialet avser, värdet icke uppgår till 30 000 riksmark. Å andra sidan finnas exempel på mycket höga värden, miljontals riksmark, i fråga om både egentligt lösöre och annan lös egendom. Här är det i många fall fråga om konstföremål och andra inventarier av mer eller mindre oersättligt värde. Ungefär 170 av de ersättningskrävande ha lidit förluster i fast egendom. Det genomsnittliga värdet av förluster i sådan egendom är naturligt nog betydligt högre än förlusterna i lös egendom. De pensioner och livräntor, som vederbörande gått förlustiga, äro i allmänhet icke av betydande storlek. I 14 fall uppgår dock det årliga beloppet till mer än 3 000 riksmark årligen, i ett fall så högt som till över 15 000 riksmark. De värdeförluster, som uppkommit genom att egendom förstörts eller skadats, ha i regel orsakats av bombanfall. Många utbombade ha sökt ersättning härför av de tyska myndigheterna och i några fall har även viss ersättning utbetalts. Ersättning har lämnats, oaktat vederbörande varit svensk medborgare, därvid dock det villkoret synes hava uppställts från de tyska myndigheternas sida, att den ersättningskrävande vistats i Tyskland under en längre följd av år; i princip synes en vistelse av åtminstone tio år ha fordrats. Undantagsvis uppges emellertid, att förstörelsen eller skadorna uppstått under andra omständigheter. Det är här exempelvis åtgöranden, som skett i samband med att Tyskland ockuperades. Egendomsförlusten har regelmässigt varit total och givetvis försatt vederbörande i ett brydsamt läge. Emellertid framgår av deklarationsmaterialet, att åtskilliga tysklandssvenskar efter ankomsten hit kunnat skaffa sig arbete och därmed även tillfredsställande försörjning. Andra ha däremot måst lita till understöd. En särskild kategori bland dem, som icke här kunnat skaffa sig arbete, motsvarande det de utfört i Tyskland, utgöres av företagare, som saknat nödigt startkapital.

Samtliga nu berörda framställningar från Utlandssvenskarnas förening av den 15 april 1946, januari 1947 och den 28 maj samma år överlämnades för yttrande till den kommitté, som den 14 januari 1947 tillkallades för att ut-

reda och framlägga förslag i frågan om den slutliga dispositionen av de tyska tillgodohavandena i Sverige. I avgivet yttrande i juli 1947 uttalade denna kommitté, som antagit benämningen *tyskmedelskommittén*, att huvudparten av tysklandssvenskarnas krav vore av den art, att de tyska tillgångarna med gällande clearinglagstiftning icke kunde tagas i anspråk därför — därvid som exempel nämndes anspråk, avseende förluster på grund av att fastigheter, bohag eller värdesaker förstörts vid de fientliga luftbombardemangen av det tyska riksområdet. Angående en eventuell ändring av gällande clearinglagstiftning i syfte att kunna tillgodose sådana anspråk anförde kommittén, efter att ha sagt sig ännu ej ha tagit slutlig ställning till frågan, följande.

Starka betänkligheter ur rättssynpunkt möta mot en ändring i clearinglagstiftningen i syfte att möjliggöra ett tillgodoseende med clearingmedel av andra anspråk än egentliga fordringsanspråk. Ett sådant tillgodoseende skulle nämligen innebära, att tyska medel toges i anspråk för utgivande av ersättningar utan att någon rättslig skyldighet att gälda dessa ersättningar förelåge på tysk sida. Tillåtligheten av ett dylikt förfarande — som svårigen låter sig inrymmas under begreppet clearing — kan med fog ifrågasättas, även om i ett exceptionellt läge visst försvar för åtgärden ur andra än rättsliga synpunkter skulle kunna presteras. Det må anmärkas, att förhållandena i nu ifrågavarande hänseende måhända i en framtid kunna radikalt förändras, nämligen om och i den mån kapabla tyska myndigheter tillkomma, som äro villiga att åtaga sig ersättningskyldighet jämväl i de nu antydda fallen.

I skrivelse den 25 november 1947 till ministern för utrikes ärendena angående ett anmälningsförfarande för fordringar på Tyskland eller mot tysk man berörde kommittén åter förevarande spörsmål. De överläggningar, som ägt rum före avlåtande av denna skrivelse, hade då hos kommittén befast uppfattningen, att den blivande tvångsclearingen icke borde omfatta de anspråk, varom nu är fråga. Kommittén yttrade:

Anspråk på ersättning för egendom, som i Tyskland förstörts eller skadats genom direkta krigshändelser, såsom luftanfall, luftvärnseld eller artilleribeskjutning, böra undantagas, såvida icke tyskt åtagande att erlægga ersättning kan visas. Det skulle enligt kommitténs uppfattning föra för långt att utan sådant åtagande använda tyskägda medel för att gottgöra dylika förluser. Till att anse Tyskland skadeståndsskyldigt eller eljest utan åtagande ersättningskyldigt för dessa förluster finnes nämligen enligt kommitténs uppfattning icke någon rättslig grund. Tyskland torde icke folkrättsligt kunna göras ansvarigt för de skador, som åstadkommits t. ex. genom luftanfall från de allierades sida. Det kan heller icke göras ansvarigt för skador genom luftvärnseld eller genom annat försvar av egendom som hotades genom allierades angrepp.

I överensstämmelse med denna uppfattning stadgades i *kungörelsen den 16 januari 1948 (nr 26) angående anmälan av vissa fordringar hos gäldenärer i Tyskland*: »Såsom fordran på någon i Tyskland anses icke anspråk på ersättning för egendom, som där förstörts eller skadats genom direkta krigshändelser, såsom luftanfall, luftvärnseld eller annan artilleribeskjutning, med mindre det kan visas, att tysk myndighet eller annan i Tyskland åtagit sig ersättningskyldighet eller eljest är skyldig att utgiva ersättning».

I sitt i februari 1949 avgivna slutbetänkande förklarade sig *tyskmedelskommittén* stå fast vid den uppfattning, som kommittén tidigare uttalat i förevarande hänseende och som enligt kommitténs uppfattning vunnit Kungl. Maj:ts sanktion genom kungörelsen den 16 januari 1948. Kommittén anvisade emellertid en annan väg för tillgodoseende av tysklandssvenskarnas anspråk och uttalade härom.

Enligt detta ställningstagande skulle alltså stora delar av tysklandssvenskarnas anspråk lämnas utanför den blivande utdelningen. Med hänsyn till de omständigheter som i och för sig kunna anföras till stöd för att i möjligaste mån tillgodose utlandssvenskarnas anspråk har kommittén emellertid övervägt om icke ett sådant tillgodoseende i någon utsträckning skulle kunna äga rum på annat sätt. I detta hänseende har kommittén uppmärksammat en anordning, som vidtogs i samband med godkännandet av den ryska handelsöverenskommelsen 1946. Då beslöts, att ersättning till svenskar för förluster i *Balticum* i viss omfattning skulle utgå av krigsförsäkringsnämnden tillkommande medel. Kommittén föreslår, att man efterliknar denna anordning på så sätt att de medel, som vid den blivande utdelningen må tillkomma krigsförsäkringsnämnden, avstås till tysklandssvenskarna, dock högst 2 miljoner kronor. I så fall synas i första hand sådana tysklandssvenskar bära tillgodoses, som lidit förluster i Tyskland men erhålla ringa eller ingen utdelning i tvångsclearingen samt äro i ömmande omständigheter.

I den proposition (nr 197), som i anledning av kommitténs betänkade avgavs till *1950 års riksdag* för dess godkännande av vissa allmänna riktlinjer för en tvångsclearing med Tyskland, uttalade föredragande departementschefen angående de tysklandssvenska anspråken.

På grund av clearinglagens föreskrift, att tvångsclearing endast avser fordringsanspråk, kan i allmänhet utdelning genom clearingen icke ske för tillgodoseende av anspråk på ersättning för egendom, som i Tyskland förstörts till följd av direkta krigshändelser (luftanfall, luftvärnseld eller artilleribeskjutning). Såvida icke tyskt åtagande att utgiva ersättning till dylika skador kan visas, finnes icke någon rättslig grund för ett fordringsanspråk i dylika fall. Stora delar av tysklandssvenskarnas anspråk komma därför att lämnas utanför clearingen. Tysklandssvenskarna ha emellertid lidit betydande förluster genom kriget och flera av dem befinna sig i ett nödställt läge. Det är av flera skäl angeläget att bispringa dem. Kommittén har för sin del föreslagit, att man nu skulle vidtaga en liknande anordning, som då ersättning gavs åt svenskar för förlorad egendom i *Balticum*. Under åberopande av den då vidtagna åtgärden föreslår kommittén, att av de medel, som vid den blivande utdelningen må tillkomma krigsförsäkringsnämnden, avstås till förmån för tysklandssvenskarna högst 2 miljoner kronor. Enligt kommittén skulle i första hand sådana tysklandssvenskar tillgodoses, som lidit förluster i Tyskland och erhållit ingen eller ringa utdelning i clearingen.

Den av kommittén förordade utvägen är beaktansvärd. Emellertid är det av kommittén föreslagna beloppet knappast tillräckligt. Det är visserligen icke möjligt att med någon säkerhet avgöra, vilka belopp som kunna erfordras för att tillgodose de mest trängande hjälpbehoven, och det rådande finansiella läget möjliggör tyvärr icke heller en mycket vidsträckt hjälpverksamhet, men det av kommittén föreslagna beloppet är dock med säkerhet alltför knappt och bör avsevärt höjas. Jag har funnit det möjligt att föreslå, att till hjälpåtgärder för de av kriget drabbade tysklandssvenskarna avsättes ett belopp av 6 miljoner kronor. Denna summa erhålles genom att sta-

ten till förmån för tysklandssvenskarna avstår dels ett belopp om 2 miljoner kronor av den utdelning, som i clearingen må tillkomma krigsförsäkringsnämnden, och dels ett belopp av sammanlagt 4 miljoner kronor att utgå av den utdelning, som i clearingen tillkommer försvarets civilförvaltning på grund av kostnader för tyska militärinternerade och som enligt det föregående skall utgå med förmånsrätt. Jag vill därför föreslå, att en summa av 6 miljoner kronor på nämnda sätt ställes till förfogande för stöd åt de av kriget drabbade tysklandssvenskarna. Medlen böra förvaltas av en särskild utsedd nämnd. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om nämndens sammansättning, utse dess ledamöter och utfärda instruktion. Kostnaderna för nämndens verksamhet skola utgå ur de avsatta medlen. Nämnden bör äga att utdela medlen såväl till här i riket bosatta förutvarande tysklandssvenskar som till svenskar bosatta i Tyskland och jämväl till svenska institutioner i Tyskland (exempelvis till den svenska församlingen i Berlin).

Propositionen behandlades av första lagutskottet, som i avgivet utlåtande (nr 30) yttrade:

Såsom ovan anförts, kunna i tvångsclearingen icke beaktas andra anspråk än fordringar. Utdelning kan därför i allmänhet icke ske för tillgodoseende av anspråk på ersättning för egendom, som i Tyskland förstörts till följd av direkta krigshändelser. Stora delar av tysklandssvenskarnas anspråk komma därför att lämnas utanför clearingen. För att möjliggöra hjälpåtgärder till förmån för svenskar, som under kriget varit bosatta i Tyskland, föreslås emellertid, att staten skall avstå tillhopa sex miljoner kronor av den utdelning, som i clearingen tillkommer vissa statliga organ. Medlen skola omhänderhavas och utdelas av en särskild nämnd. Kostnaderna för nämndens verksamhet föreslås skola utgå ur samma medel. I motionerna I: 496 och II: 585 föreslås på denna punkt, att det till hjälpåtgärder för tysklandssvenskar avdelade beloppet höjes till 10 miljoner kronor. Även motionerna I: 497 och II: 583 beröra förevarande spörsmål. Möjlighet bör enligt motionärerna hållas öppen för att det till hjälpåtgärder föreslagna beloppet skall kunna ökas, därest behov därav framdeles skulle uppstå. Beloppet bör vidare icke få tagas i anspråk för bestridande av nämndens kostnader. Motionärerna ifrågasätta vidare, om icke begreppet tysklandssvenskar borde givas en sådan tolkning, att även personer som förlorat sitt svenska medborgarskap kunde få inräknas däri. Enligt utskottets mening kan det i nuvarande läge icke komma i fråga att höja det redan i och för sig betydande belopp som föreslås skola av staten avstås till förmån för tysklandssvenskarna. Därest det anvisade beloppet skulle visa sig klart otillräckligt, bör det emellertid icke vara uteslutet att framdeles till förnyat övervägande upptaga frågan, huruvida någon ytterligare ersättning kan beredas tysklandssvenskarna av statsmedel. Det i motionerna I: 497 och II: 583 framställda yrkandet, att kostnaderna för den föreslagna nämndens verksamhet icke böra bestridas ur de anvisade medlen, synes utskottet behjärtansvärt. Utskottet vill därför förorda, att Kungl. Maj:t undersöker om dessa kostnader icke i stället kunna täckas ur det restbelopp, som kommer att uppstå sedan den allmänna utdelningen av clearingmedlen ägt rum. Att som i de sistnämnda motionerna jämväl förordats tillåta även sådana personer, som förlorat sitt svenska medborgarskap att delta i den särskilda utdelningen, skulle enligt utskottets mening få svåröverskådliga konsekvenser. Utskottet vill därför — med det undantag som betingas av vad utskottet anfört om kostnaderna för nämndens verksamhet — ansluta sig till propositionens förslag.

Med de ändringar, som föranleddes av utskottets i utlåtandet gjorda uttalanden, godkände riksdagen de i propositionen framlagda allmänna grundsatserna för fördelning av de tyska tillgångarna i riket, vilket anmäldes i riksdagskrivelse av den 30 maj 1950, nr 356.

Tvångsclearingens territoriella begränsning.

Den införda tvångsclearingen begränsades till att gälla endast områden som tillhört Tyskland före dess expansion. Denna begränsning genomfördes på såväl fordrings- som skuldsidan i clearingen.

Beträffande fordringssidan uttalade tyskmedelskommittén, att endast fordringar å tyska staten samt å fysiska och juridiska personer inom Tyska riket i dess utsträckning före den 1 januari 1938 borde tillgodoses genom tvångsclearingen. Kommittén anförde vidare härom:

Med Tyskland bör vid en tvångsclearing avses Tyska riket i dess utsträckning före den 1 januari 1938, alltså före den tyska expansionen. Skulder, som personer i stater eller områden, som Tyskland därefter ockuperade, under ockupationstiden ådrogo sig gentemot Sverige, böra icke regleras vid en svensk-tysk tvångsclearing, även om de temporärt indrogos under den svensk-tyska avtalsclearingen. Frågan om reglering av sådana skulder får, i den mån frivillig betalning ej inflyter, i stället ordnas genom förhandlingar med de rättmätiga företrädarna för sådana stater och områden.

Skuldsidan i tvångsclearingen utgöres i första hand av de svenska skulder, som skulle likvideras genom inbetalning å tysk-svenska clearingkontot. Härvidlag var genom kungörelsen den 28 augusti 1934 (nr 464) om fullgörande i vissa fall av betalningsskyldighet i förhållande till Tyska riket bestämt, vilka skulder som skulle betalas på detta sätt. Denna kungörelse talade i sin ursprungliga ordalydelse helt allmänt om betalningsskyldighet i förhållande till Tyska riket. Då efter Tysklands sammanbrott tveksamhet kunde råda angående vad som skulle hänföras till Tyska riket, bestämdes genom ett den 6 april 1945 infört tilläggsstadgande (nr 114), att till Tyska riket skulle vid tillämpning av kungörelsen hänföras Tyska riket med dess utsträckning före införlivandet av förbundsstaten Österrike.

Emellertid ha å clearingkontot kommit att inflyta även andra än nämnda egentliga clearingmedel. Genom lagen den 29 juni 1945 om kontroll å viss utländsk egendom m. m. — med däri den 14 december 1945 vidtagen ändring (nr 887) — och lagen den 14 december 1945 om administration å vissa bolag m. m. har nämligen givits möjlighet att tvångsvis omhändertaga och realisera utländska tillgångar i Sverige, vilken lagstiftning genom kungörelse den 29 juni 1945 (nr 526) satts i funktion beträffande tysk egendom i Sverige, och de medel, som inflyta vid denna realisation av tyska tillgångar, insätts på clearingkontot och komma på så sätt att ingå i tvångsclearingen. De tillgångar, som sålunda dras in i clearingen, härröra likaledes endast från områden inom de tyska förkrigsgränserna, ty genom kungörelsen den

29 juni 1945, varigenom kontroll- och administrationslagstiftning sattes i kraft beträffande Tyskland, bestämdes, att med tyska staten skulle i territoriellt hänseende avses Tyska riket med utsträckning före införlivandet av Österrike.

Likvidationsnämnden och dess verksamhet.

För fördelning av de tyska tillgångarna i Sverige tillsattes ett särskilt organ, likvidationsnämnden, som sålunda fick den tvåfaldiga uppgiften att dels verkställa tvångsclearingen, dels fördela det tysklandssvenskarna tillerkända sexmiljonersanslaget. Enligt § 3 i den för nämnden utfärdade instruktionen av den 25 augusti 1950 (nr 490) har nämnden i sin verksamhet att iakttaga riksdagens skrivelse av den 30 maj 1950, nr 356, i anledning av propositionen nr 197 till 1950 års riksdag samt de särskilda föreskrifter, som Kungl. Maj:t kan komma att utfärda.

Den 11 oktober 1950 gav likvidationsnämnden en kungörelse (nr 525) angående anmälan av vissa anspråk på Tyska riket och gäldenärer i Tyska riket m. m. I denna kungörelse stadgas såvitt nu är i fråga, att tysklandssvensk, som under andra världskriget lidit förlust på grund av krigshandling i Tyska riket och vore i behov av hjälp, skulle, där han ville åtnjuta ersättning för förlusten ur det för hjälpåtgärder för tysklandssvenskar till förfogande ställda beloppet av 6 miljoner kronor, anmäla sitt anspråk hos likvidationsnämnden före den 16 februari 1951. Med Tyska riket skulle avses nämnda rike i dess utsträckning den 1 januari 1938. Anmäldes ej anspråk inom angiven tid skulle vederbörande ej vara berättigad att åtnjuta betalning hos likvidationsnämnden.

Enligt 1954 års riksdagsberättelse har likvidationsnämnden vid utgången av 1953 avgjort eller avskrivit inemot 16 000 hos nämnden anhängiggjorda anspråk och beräknas nämndens arbete, åtminstone såvitt anginge själva prövningen av anspråken, bli avslutat under år 1954.

Vid ärendets behandling i utskottet har *nämndens ordförande f. d. justitierådet Sven Lawski* företrätt inför utskottet och angående likvidationsnämndens verksamhet i huvudsak uppgivit: Av det belopp om 6 miljoner kronor, som beräknats tillkomma svenska staten i tvångsclearingen och ställts till förfogande för hjälp åt tysklandssvenskarna, hade 2 miljoner belöpt å av krigsförsäkringsnämnden bevakade fordringar och 4 miljoner å fordringar, bevakade av försvarets civilförvaltning m. fl. myndigheter. Det av försvarets civilförvaltning m. fl. myndigheter bevakade beloppet hade — fränsett en mindre post å omkring 50 000 kronor — influtit i sin helhet. Av de av krigsförsäkringsnämnden bevakade anspråken hade emellertid hittills endast ett belopp av 364 000 kronor influtit till de för tysklandssvenskarna anslagna medlen. Detta belopp komme dock att i någon mån höjas genom slututdelningen i tvångsclearingen. Om och i vad mån en ytterligare höjning därav kunde komma att ske vid prövning av ännu till avgörande ej färdiga ärenden vore ovisst. Till tysklandssvenskarnas

förfogande stode således i stället för det avsedda beloppet å 6 miljoner kronor med säkerhet endast ett belopp å omkring 4 300 000 kronor eller något mer. — Efter prövning av anmälda anspråk å ersättning för krigsskador hade likvidationsnämnden för utdelning godkänt anspråk å tillhopa omkring 12 miljoner kronor. Anmälda ännu oprövade anspråk uppgingo till omkring 11 miljoner. Det vore omöjligt att närmare uttala sig om i vilken utsträckning dessa anspråk kunde tänkas bli godkända för utdelning. Om man emellertid för att kunna genomföra en beräkning utginge från det icke osannolika antagandet, att endast omkring hälften av bevakade oprövade anspråk kunde befinnas berättigade till utdelning, skulle de godkända anspråken kunna erhålla utdelning med ungefär 30 procent. — Därest motionen bifölles bleve nödvändigt att genom ett förnyat kungörelseförfarande ge de i motionen avsedda persongrupperna tillfälle att anmäla sina anspråk. Härigenom och genom prövningen av de nytillkommande anspråken skulle den slutliga fördelningen av det ifrågavarande anslaget komma att avsevärt fördröjas. Till följd av denna ersättnings samband med tvångsclearingen torde därigenom även slututdelningen i tvångsclearingen komma att bli fördröjd.

Yttranden över motionen.

Vid utskottets behandling av ärendet har *Utlandssvenskarnas förening* beretts tillfälle att yttra sig över motionen genom att föreningens verkställande direktör, överstelöjtnanten Bo Lindman, företrätt inför utskottet och framfört föreningens synpunkter. Lindman här därvid i huvudsak anförde följande:

Föreningen ville betona, att relativt många personer kunde bli berörda av ett bifall till motionen. Hur många vore dock svårt att säga. I motionen talades om ett par hundra, vilken siffra torde hänföra sig till fall, som blivit anmälda till likvidationsnämnden. Det borde emellertid observeras, att såsom bestämmelserna om ersättning ur tyskmedlen en gång utformats, många personer funnit det utsiktslöst att över huvud taget göra anmälan om förluster. I föreningens arkiv finnes närmare ett hundratal ansökningar, vilka just på grund av bestämmelsernas utformning bedömts icke böra överlämnas till likvidationsnämnden. I runda tal voro siffrorna för länder, som anslutits till den rikstyska förvaltningen följande: Balticum 15, Polen 30, Tjeckoslovakiet 10, Österrike 45. Enligt motionen borde de personer, vilkas framställningar med hänsyn till nu gällande utdelningsregler redan avslagits, medges rätt att förnya sina framställningar till likvidationsnämnden. Föreningen ville i detta sammanhang peka på de personer som på grund av ersättningsbestämmelsernas utformning funnit det lönlöst att över huvud taget göra framställning om ersättning. Vid bifall till motionen skulle denna persongrupp lämnas utanför, såvida icke möjlighet öppnades för den att inom viss tid inkomma med ansökan. Föreningen vore för sin del beredd att medverka härtill, bl. a. genom att överlämna i föreningens arkiv befintligt material. Ett bifall till motionen skulle helt naturligt med-

föra ytterligare krav på de sex miljoner kronor, som stode till likvidationsnämndens förfogande för här ifrågavarande del av verksamheten. Det borde med anledning härav övervägas om det ej vore nödvändigt att öka detta belopp. En dylik ökning hade även förutsetts i riksdagens uttalande år 1950, där det anfördes, att det icke torde vara uteslutet att framdeles till förnyat övervägande upptaga frågan, huruvida någon ytterligare ersättning kunde beredas tysklandssvenskarna av statsmedel, därest de sex miljonerna kronor skulle visa sig otillräckliga. Enligt uppgift beräknade likvidationsnämnden att slututdelning skulle kunna ske under år 1954. Ett bifall till motionen kunde medföra risk för en ytterligare försening. Det borde därför utsägas, att nämndens verksamhet om möjligt borde bedrivas på sådant sätt, att för närvarande gällande tidsplan även vid ett bifall till motionen kunde hållas.

Angående vilka kategorier utlandssvenskar, som genom ett bifall till motionen skulle berättigas till ersättning, har *likvidationsnämndens ordförande* uttalat:

Man kunde bland de personer, som avsåges i motionen, urskilja i hudsak tre olika grupper. För det första märktes sådana utlandssvenskar, som redan före kriget bott i de områden motionären åsyftade och som där råkat ut för bombning och framför allt plundring, därvid erinrades om att plundring, vartill den tyska krigsmakten gjort sig skyldig, grundade tvångsclearingsanspråk. En andra grupp utgjordes av tysklandssvenskar, som under kriget förflyttats till av Tyskland i öster ockuperat territorium. I syfte att förtyska vissa erövrade områden hade nämligen en mängd tyskar förflyttats till dessa och bland dem hade även enstaka svenskar befunnit sig. För det tredje hade vissa svenskbalter kommit att slå sig ned i de i öster ockuperade områdena och där förlorat egendom. Dessa personer, vilka ansetts vara »av tyskt blod», hade följt med i den förflyttning av tyskbalter från Balticum till Tyskland, som ägt rum i början av kriget. I ersättning för i Balticum kvarlämnad egendom hade de i stor utsträckning erhållit egendom i av Tyskland erövrade områden och bosatt sig där. Vid tyskarnas tillbakaträngande hade de emellertid tvingats lämna de nya boplatserna och därmed förlorat den där tillträdde egendomen.

Utskottet.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen kom frågan om ersättning åt utlandssvenskar att lösas icke genom att dessa erhöilo rätt att direkt delta i tvångsclearingen utan genom att ett särskilt anslag — motsvarande viss del av svenska statens anspråk i tvångsclearingen — ställdes till förfogande för utdelning bland dem. De skäl, som varit avgörande för att tvångsclearingen begränsades till Tyska riket i dess utsträckning före den tyska expansionen, kunna därför ej omedelbart vara avgörande för att på motsvarande sätt begränsa kretsen av de personer, som skola berättigas till ersättning ur dessa medel.

Beviljandet av nu ifrågavarande ersättningsbelopp grundades ej i juridiskt motiverade krav utan framdrevs av känslan av att allmän billighet kunde anses kräva, att staten på något sätt gav sitt stöd åt en stor grupp nödlidande svenskar. Begränsningen av den ersättningsberättigade gruppen kunde därför göras obunden av alla andra hänsyn än till vad allmän skälighet kunde anses kräva. Som framgår av den lämnade översikten över de åtgärder, som ledde fram till anslagets beviljande, är det emellertid tydligt, att man hela tiden i vart fall åsyftat den begränsningen av den statliga ersättningen, att denna skulle givas allenast personer, som kunde betecknas som tysklands-svenskar, för egendom som blivit förstörd i Tyskland. Denna grundsats blev också klart uttryckt i den sammanfattande hemställan, vari propositionen (nr 197) till 1950 års riksdag om de tyska tillgångarnas fördelning utmynnade. Däri föreslogs nämligen, att de ifrågavarande medlen skulle beviljas »för att möjliggöra hjälpåtgärder för svenskar som under kriget varit bosatta i Tyskland», och av föredragande departementschefens här ovan återgivna motivering för anslaget framgår även, att skador för att vara ersättningsgilla skola vara uppkomna i Tyskland till följd av direkta krigshändelser, såsom luftanfall, luftvärnseld, artilleribeskjutning o. d. Visserligen synes man vid anslagets beviljande ej ha närmare diskuterat, vad som skulle anses som tyskt territorium, men då i samma proposition beträffande tvångs-clearingen fastslogs, att med Tyskland skulle avses det tyska riket i dess utsträckning före den 1 januari 1938, måste antagas, att man även i nu förevarande hänseende åsyftade samma begränsning av Tyskland.

Av vad nu anförts framgår, att de för understödsändamål anslagna medlen av statsmakterna avsattes för sådana svenskar, som under det andra världskriget på grund av krigshandlingar ledo förluster i Tyska riket i dess utsträckning före den 1 januari 1938. Som ovan nämnts blev även likvidationsnämndens kungörelse om anmälan av anspråk på ersättning formulerad i enlighet härmed. I motionen föreslås, att den ersättningsberättigade kretsen nu skall vidgas på så sätt, att ersättning må i särskilda fall kunna tillkomma även de tysklandssvenskar, som under kriget bodde i de av Tyska riket efter den 1 januari 1938 erövrade områdena.

Det till grund för motionen liggande syftet synes enligt utskottets mening i och för sig beaktansvärt. Åtskilliga utlandssvenskar ha otvivelaktigt blivit utblottade genom krigshandlingar å tyskbehärskat territorium men utestängts från ersättning ur de medel varom nu är fråga till följd av att förlusterna uppkommit utanför Tysklands förkrigsgränser. Att rätten till ersättning för krigsförluster gjorts beroende av på vilken sida om Tysklands gamla gränser förlusten uppkommit synes i många fall ej sakligt motiverat.

Emellertid har genom statsmakternas beslut de anslagna medlen förklarats skola tillkomma en på visst sätt begränsad personkrets. Det synes då ej böra ifrågakomma att nu beröva denna grupp en del av vad som tillerkänts densamma genom att en ny personkrets berättigas till ersättning ur samma medel. Betänkligheterna häremot te sig så mycket starkare som det för ändamålet anslagna beloppet om sex miljoner kronor ej torde komma

att inflyta till mer än omkring tre fjärdedelar. Den beräknade utdelningen, omkring 30 procent, blir uppenbarligen många gånger icke tillräcklig för att tillgodose ens de mest ömmande behoven. Härtill kommer, att ett bifall till motionen skulle avsevärt fördröja den slutliga utdelningen såväl ur ifrågavarande anslag som ur tvångsclearingen, vilket måste anses och även av Utlandssvenskarnas förening framhållits som en olycklig konsekvens.

För avslag å motionen talar ytterligare i viss mån den omständigheten, att det skulle stöta på avsevärda svårigheter att vinna tillräcklig utredning i de nya ansökningsärenden, som skulle tillkomma vid ett bifall av motionen. Till följd av den utformning, som en gång givits nuvarande ersättningsbestämmelser, ha nämligen många av de personer, som genom ett bifall till motionen skulle berättigas till utdelning ur ifrågavarande medel, ansett sig ej kunna påräkna någon ersättning för lidna krigsförluster och därför ej tillvaratagit det utredningsmaterial, varmed dessa kunnat styrkas. Härtill kommer, att de i motionen avsedda persongrupperna vistats inom sådana områden av Europa, varifrån det under nu rådande förhållanden torde vara ytterligt svårt att få kompletterande utredning.

Med hänsyn till vad ovan upptagits anser sig utskottet icke kunna tillstyrka bifall till motionen.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande motion, II: 456, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 8 mars 1954.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Lindblom, Olofsson, fru Sjöström-Bengtsson, herr Björnberg och fru Wallentheim;

från andra kammaren: herrar Rylander, Landgren, Johansson i Norrfors, Östlund, Jacobsson i Sala, Larsson i Stockholm och Lundqvist.
